

Elşad Mahmudov, Dr.

1975 yılında Azerbaycan Bakü'de doğdu. Bakü Devlet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu (1997). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "İslâm Tarihi Kaynaklarına Göre Halifelik ve Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesi" konulu teziyle yüksek lisansını (1999), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Sebepler ve Sonuçları Açısından Hz. Peygamber'in Savaşları" adlı çalışmasıyla doktorasını (2005) tamamladı. Halen Azerbaycan Cumhuriyeti İlim Yurdu Sosyal Araştırmalar Merkezi başkanıdır.

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 670
İSAM Yayınları 78
İlmî Araştırmalar Dizisi 36
© Her hakkı mahfuzdur.

SEBEPLERİ VE SONUÇLARI AÇISINDAN HZ. PEYGAMBER'İN SAVAŞLARI

Elşad Mahmudov

TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
tarafından yayına hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun 12.06.2009 tarih ve 2009/21
sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Kasım 2010
Üçüncü Basım: Haziran 2022
ISBN 978-975-389-937-6

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Mahmudov, Elşad

Sebepleri ve sonuçları açısından Hz. Peygamber'in savaşları / Elşad Mahmudov.
- 3. bs. - İstanbul ; Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye
Diyanet Vakfı, 2022.

638 s. ; hrt. ; şkl. ; 23,5 cm. - (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 670. İSAM
Yayınları ; 78. İlmî Araştırmalar Dizisi ; 36)

Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-975-389-937-6

İçindekiler

Kısaltmalar 13

Önsöz 15

Giriş

1. Kaynaklar ve Araştırmalar 25
2. İslâm Kaynaklarında Savaşla İlgili Terimler 41
3. Savaşlar Öncesi Hz. Peygamber'in Hayatına Toplu Bir Bakış 53

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASÎ SEBEPLERLE YAPILAN SAVAŞLAR ve SONUÇLARI

- 1.1. Savaş Hali 61
 - 1.1.1. İktisadî ve Siyasî Ambargo 64
 - 1.1.2. Müşrik Kureyş Kervanlarını Takip 68
 - 1.1.2.1. Hamza b. Abdülmuttalib'in İs Seriyyesi 78
 - 1.1.2.2. Ubeyde b. Hâris'in Râbiğ Seriyyesi 80
 - 1.1.2.3. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın Harrâr Seriyyesi 82
 - 1.1.2.4. Ebvâ Gazvesi 83
 - 1.1.2.5. Buvât Gazvesi 85
 - 1.1.2.6. Uşeyre Gazvesi 86
 - 1.1.2.7. Abdullah b. Cahş'ın Batn-ı Nahle Seriyyesi 88

- 1.1.2.8. Büyük Bedir Gazvesi 95
- 1.1.2.9. Zeyd b. Hârise'nin Karede Seriyyesi 125
- 1.1.2.10. Zeyd b. Hârise'nin İs Seriyyesi 129
- 1.1.2.11. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Sifûlbahr Seriyyesi 131
- 1.2. Meşrû Müdafaa 137
 - 1.2.1. Uhud Gazvesi 139
 - 1.2.2. Hendek Gazvesi 160
- 1.3. Haber Toplama (İstihbarat) 177
 - 1.3.1. Abdullah b. Cahş'ın Batn-ı Nahle Seriyyesi 179
 - 1.3.2. Besbes b. Amr ve Adî b. Ebû Zeğbâ'nın Bedir Seriyyesi 180
 - 1.3.3. Büreyde b. Husayb'ın Benî Mustalik Seriyyesi 181
 - 1.3.4. Zübeyr b. Avvâm'ın Benî Kurayza Seriyyesi 182
 - 1.3.5. Havvât b. Cübeyr'in Benî Kurayza Seriyyesi 183
 - 1.3.6. Muhammed b. Mesleme'nin Zülkassa Seriyyesi 185
 - 1.3.7. Abdullah b. Revâha'nın Hayber Seriyyesi 187
 - 1.3.8. Abbâd b. Bişr'in Hudeybiye Seriyyesi 188
 - 1.3.9. Abbâd b. Bişr'in Hayber Seriyyesi 188
- 1.4. Antlaşmaların İhlâli 191
 - 1.4.1. Benî Kaynukâ' Gazvesi 192
 - 1.4.2. Benî Nadîr Gazvesi 204
 - 1.4.3. Benî Kurayza Gazvesi 221
 - 1.4.4. Fetih Gazvesi (Mekke'nin Fethi) 244
- 1.5. Elçi Dokunulmazlığı İhlâli 263
 - 1.5.1. Hudeybiye Gazvesi/Antlaşması 266
 - 1.5.2. Zeyd b. Hârise'nin Hismâ (Benî Cüzâm) Seriyyesi 292
 - 1.5.3. Zeyd b. Hârise'nin Mûte Seriyyesi (Mûte Savaşı) 295
 - 1.5.4. Dahhâk b. Süfyân'ın Kuratâ Seriyyesi 307
- 1.6. Diğer 311
 - 1.6.1. Devletin İtibarını Kurtarmak 311

- 1.6.1.1. Hamrâülesed Gazvesi 311
- 1.6.2. Düşmanın Harp Teklifi 316
 - 1.6.2.1. Sonuncu Bedir (Bedrû'l-Mev'id) Gazvesi 316
- 1.6.3. Hedef Şaşırtma 319
 - 1.6.3.1. Ebû Katâde'nin Batn-ı İdam Seriyyesi 319
- 1.6.4. Zekât Vermeyi Reddedenleri Cezalandırma 321
 - 1.6.4.1. Uyeyne b. Hısn'ın Benî Temfım Seriyyesi 321

İKİNCİ BÖLÜM

DÜŞMANLIK SEBEBİYLE YAPILAN SAVAŞLAR ve SONUÇLARI

- 2.1. Düşman Saldırılarını Yerinde Savmak 331
 - 2.1.1. Karkaratülküdr Gazvesi 332
 - 2.1.2. Züemer (Gatafân) Gazvesi 334
 - 2.1.3. Benî Süleym Gazvesi 336
 - 2.1.4. Ebû Seleme b. Abdülesed el-Mahzûmî'nin
Katan Seriyyesi 337
 - 2.1.5. Zâtürrikâ' Gazvesi 341
 - 2.1.6. Dûmetülcendel Gazvesi 342
 - 2.1.7. Müreysî' (Benî Mustalik) Gazvesi 345
 - 2.1.8. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Zülkassa Seriyyesi 350
 - 2.1.9. Zeyd b. Hârise'nin Vâdilkurâ Seriyyesi 352
 - 2.1.10. Zeyd b. Hârise'nin Medyen Seriyyesi 353
 - 2.1.11. Ömer b. Hattâb'ın Türebe Seriyyesi 354
 - 2.1.12. Hz. Ebû Bekir'in Necid (Hevâzin) Seriyyesi 356
 - 2.1.13. Hz. Ebû Bekir'in Benî Kilâb Seriyyesi 358
 - 2.1.14. Beşîr b. Sa'd'ın Yümn ve Cinâb Seriyyesi 359
 - 2.1.15. Amr b. Âs'ın Zâtüsselâsil Seriyyesi 360
 - 2.1.16. Ali b. Ebû Tâlib'in Zâtüsselâsil Seriyyesi 364
 - 2.1.17. Ali b. Ebû Tâlib'in Benî Süleym Seriyyesi 365
 - 2.1.18. Ali b. Ebû Tâlib'in Benî Has'am Seriyyesi 366
 - 2.1.19. Huneyn (Hevâzin) Gazvesi 366

- 2.1.20. Ebû Âmir el-Eş'arî'nin Evtâs Seriyyesi 380
- 2.1.21. Tâif Gazvesi 381
- 2.1.22. Alkame b. Mücezziz el-Müdlîcî'nin Habeş Seriyyesi 385
- 2.1.23. Tebük Gazvesi 386
- 2.2. Düşmana Yardım ve Yataklık Edenleri Cezalandırma 395
 - 2.2.1. Ukkâşe b. Mihsan'ın Gamr (Benî Esed) Seriyyesi 396
 - 2.2.2. Zeyd b. Hârîse'nin Cemûm (Benî Süleym) Seriyyesi 398
 - 2.2.3. Ali b. Ebû Tâlib'in Fedek (Benî Sa'd b. Bekir) Seriyyesi 401
 - 2.2.4. Hayber Gazvesi 404
 - 2.2.5. Vâdilkurâ Gazvesi 422
 - 2.2.6. Beşîr b. Sa'd'ın Fedek (Benî Mürre) Seriyyesi 424
 - 2.2.7. Gâlib b. Abdullah'ın Fedek (Benî Mürre) Seriyyesi 426
 - 2.2.8. Gâlib b. Abdullah'ın Kedîd (Benî Mülevvîh) Seriyyesi 428
 - 2.2.9. Hâlid b. Velîd'in Dûmetülcendel (Ükeydir b. Abdûlmelik) Seriyyesi 430
- 2.3. Saldırganları Takip ve Cezalandırma 435
 - 2.3.1. Sefevân Gazvesi 435
 - 2.3.2. Sevîk Gazvesi 436
 - 2.3.3. Gâbe Gazvesi 440
 - 2.3.4. Kürz b. Câbir el-Fihrî Seriyyesi 443
- 2.4. Düşmana Misillemede Bulunma 447
 - 2.4.1. Benî Lihyân Gazvesi 448
 - 2.4.2. Şücâ' b. Vehb'in Siy Seriyyesi 452
 - 2.4.3. Üsâme b. Zeyd'in Übnâ (Mûte) Seriyyesi 454
- 2.5. Düşmanlık Yapan ve Kutsal Değerlere Hakaret Eden Şahısların Cezalandırılması 457

- 2.5.1. Asmâ bint Mervân'ın Öldürülmesi 460
- 2.5.2. Ebû Afek'in Öldürülmesi 461
- 2.5.3. Kâ'b b. Eşref'in Öldürülmesi 462
- 2.5.4. İbn Süneyne'nin Öldürülmesi 466
- 2.5.5. Muâviye b. Mugire'nin Öldürülmesi 467
- 2.5.6. Süfyân b. Hâlid b. Nübeyh el-Hüzelî'nin
Öldürülmesi 468
- 2.5.7. Ebû Süfyân b. Harb'i Katletmek Üzere Gönderilen
Seriyye 470
- 2.5.8. Ümmü Kırfe'nin Öldürülmesi
(II. Vâdilkurâ Seriyyesi) 474
- 2.5.9. Ebû Râfi'in (Sellâm b. Ebü'l-Hukayk)
Öldürülmesi 476
- 2.5.10. Üseyr b. Zârim'in Öldürülmesi 479
- 2.5.11. Rifâa b. Kays'ın Öldürülmesi 480
- 2.5.12. İbn Ebû Huzâa'nın Öldürülmesi 481
- 2.5.13. Amr b. Ma'dikerib'i Katletmek Üzere
Gönderilen Seriyye 482
- 2.6. Düşmanlık Eden Kabilelerin Cezalandırılması 489
- 2.6.1. Gâlib b. Abdullah el-Leysi'nin Benî Süleym
ve Gatafân Seriyyesi 489
- 2.6.2. Muhammed b. Mesleme'nin Kuratâ Seriyyesi 490
- 2.6.3. Zeyd b. Hârise'nin Taraf (Benî Sa'lebe) Seriyyesi 493
- 2.6.4. Gâlib b. Abdullah'ın Meyfaa Seriyyesi 496
- 2.6.5. Ebû Katâde el-Ensârî'nin Hadıra (Gatafân)
Seriyyesi 499
- 2.6.6. Kutbe b. Âmir'in Tebâle (Benî Has'am) Seriyyesi 500
- 2.6.7. Ukkâşe b. Mihsan'ın Cinâb (Belî ve Uzre)
Seriyyesi 503
- 2.6.8. Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Cüzâm Seriyyesi 505
- 2.6.9. Sa'd b. Ubâde'nin Benî Süleym ve Belî Seriyyesi 507

- 2.6.10. Abdullah b. Ömer'in Necid Seriyyesi 508
 2.6.11. Üsâme b. Zeyd'in Vâdilkurâ Seriyyesi 508
 2.6.12. Ali b. Ebû Tâlib'in Kedîd (Benî Bekir) Seriyyesi 509
 2.6.13. Gâlib b. Abdullah'ın Sarûhân Seriyyesi 510

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM'A DAVET ve PUTLARIN İMHASINA YÖNELİK ASKERÎ FAALİYETLER ve SONUÇLARI

- 3.1. İslâm'a Davet 517
 3.1.1. Münzir b. Amr'ın Bî'rîmaûne Seriyyesi 518
 3.1.2. Âsım b. Sâbit'in Recî' Seriyyesi 525
 3.1.3. Abdurrahman b. Avf'ın Dûmetülcendel Seriyyesi 531
 3.1.4. Ahrem b. Ebû'l-Avcâ'nın Benî Süleym Seriyyesi 533
 3.1.5. Kâ'b. b. Ümeyr'in Zâtüatlah Seriyyesi 534
 3.1.6. Hişâm b. Âs'ın Yelemlem Seriyyesi 535
 3.1.7. Hâlid b. Saîd b. Âs'ın Urene Seriyyesi 535
 3.1.8. Hâlid b. Velîd'in Benî Cezîme Seriyyesi 536
 3.1.9. Kays b. Sa'd b. Ubâde'nin Benî Sudâ' Seriyyesi 541
 3.1.10. Abdullah b. Avsece'nin Benî Hârise
 b. Amr Seriyyesi 542
 3.1.11. Hâlid b. Velîd'in Benî Hâris b. Kâ'b Seriyyesi 543
 3.1.12. Ali b. Ebû Tâlib'in Yemen Seriyyesi 547
 3.1.13. Surad b. Abdullah el-Ezdi'nin Cüreş Seriyyesi 550
 3.2. Putların İmhası 553
 3.2.1. Hâlid b. Velîd Seriyyesi (Uzzâ Putunun İmhası) 554
 3.2.2. Sa'd b. Zeyd el-Eşheli Seriyyesi
 (Menât Putunun İmhası) 555
 3.2.3. Amr b. Âs Seriyyesi (Suvâ' Putunun İmhası) 556
 3.2.4. Tüfeyl b. Amr ed-Devsî Seriyyesi (Zülkeffeyn Putunun
 İmhası) 556
 3.2.5. Ali b. Ebû Tâlib Seriyyesi (Fûls Putunun İmhası) 556

- 3.2.6. Ebû Süfyân b. Harb ve Mugîre b. Şu'be Serriyyesi (Lât Putunun İmhası) 557
- 3.2.7. Hâlid b. Velîd Serriyyesi (Ved Putunun İmhası) 559
- 3.2.8. Cerîr b. Abdullah el-Becelî Serriyyesi
(Zülhalesa Putunun İmhası) 559
- Sonuç 563
- Kaynakça 585
- Dizin 627

Önsöz

İnsanlık tarihi başkalarına üstünlük sağlama, varlığını koruma veya sömürü gibi çeşitli sebeplerle yapılan, haklı veya haksız, olumlu veya olumsuz yönleri bulunan sayısız savaşa şahit olmuştur. Bu savaşlar kimi toplumlara kurtuluş, bağımsızlık, sevinç ve başarı getirmiş, kimilerinin de tarih sahnesinden silinmesine, göz yaş, keder, hüsrân ve başarısızlığa vesile olmuştur. Tarihi gelişim sürecinde savaşlardan etkilenmeyen, kendi içinde veya komşu ülkelerle, devlet veya halklar bazında savaşmamış bir millete rastlanmamaktadır. Savaş, devlet ya da ulus gibi siyasal birimler arasında ya da aynı devlet ya da ulus içindeki rakip siyasal güçler arasında genellikle açık ve ilân edilmiş bir silâhlı çatışma düzeyinde yürütülen, bir tarafın diğer tarafa iradesini kabule zorlamak için bir kuvvet kullanma eylemi ve olgusu olarak tarif edilmektedir. Savaşlarda silâhlı çatışma, kaba kuvvet ve baskı, bunun bir sonucu olarak da can kaybı, yaralanma, sakat kalma, esir edilme, köleleştirilme ve mâmur beldelerin tahribi gibi insan varlığı üzerinde yıkıcı etkisi bulunan birçok olumsuzluk söz konusudur. Bu sebeple ne maksatla yapılırsa yapılsın, savaş hiç şüphesiz istenilmeyen bir olgu olarak kabul edilmektedir.

Ardı arkası kesilmeyen, bazan önü alınabilmekle birlikte bazan kaçınılmaz gibi görünen savaşlar, genelde uluslararası ilişkilerin odak noktasını teşkil etmiştir. Buna göre sosyal, tarihî ve hukukî düşünce bütün bir insanlık tarihi boyunca “savaş ve barış”

konularıyla meşgul olmuştur. Küreselleşmenin etkili olduğu, bilim ve teknolojinin geliştiği, sosyoekonomik ve siyasî dengelerin büyük bir hızla değiştiği, geniş anlamda demokrasinin, insan hak, hürriyet ve özgürlüklerinin tartışıldığı, aynı zamanda çok sayıda insanın ölümüne vesile olan savaş ve terör olaylarının yaşandığı zamanımızda da “savaş ve barış” konuları güncelliğini ve kendine özgü önemini korumaktadır. Bu durum bilim dünyasında, uluslararası ilişkiler, devletler hukuku ve bu çerçevede incelenen savaş hukuku alanlarında çeşitli yorum ve yaklaşımların ortaya çıkmasını da beraberinde getirmiştir. Buna rağmen savaşın sebepleri, niteliği ve kapsamı konusunda tam bir görüş birliği sağlanamamış, bu alandaki çeşitli yaklaşımlar ideoloji ve bakış açılarındaki farklılıklar kadar konunun felsefi, siyasî, ekonomik, sosyolojik, psikolojik, hukukî vb. boyutlarıyla ilgili olmuştur.

Dünya tarihinde önemli bir yere sahip olan müslümanlar da, İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren tarih boyunca çeşitli sebeplerle savaşlar yapmış, bu konuda değişik metotlar geliştirmiş, çeşitli kural, hüküm ve prensipler vazetmeye çalışmışlardır. İslâm'da savaşın esaslarına yönelik bütün bu görüşler öncelikli olarak İslâm'ın ilk önemli kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'e, daha sonra ise Kur'an'ın uygulayıcısı olan İslâm peygamberi Hz. Muhammed'in savaş faaliyetlerine, bu faaliyetlerin gerçekleştirildiği Asr-ı saadet'e dayandırılmaktadır. Hayatın çeşitli alanlarında örnek gösterilen bu devirde yapılan askerî harekât, bir başka ifadeyle Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini de içine alan cihad faaliyeti daha sonraki dönemlerde müslümanların savaş telakkisini doğrudan etkilemiştir. İslâm âlimleri Kur'an ve Sünnet'te belirtilen esaslara göre İslâm'da savaşın (cihad) sebeplerine ve sonuçlarına yönelik kaideler manzumesi ortaya koymaya çalışmış, gerek savaş öncesi ve savaş esnasında gerekse sonrasında uyulması gereken kuralları kendi zamanlarındaki şartlar çerçevesinde bazan ayrıntılarına kadar inceleyip tartışmışlardır. Bu tartışmalar bazı gruplar arasında birbirine yakın olmakla beraber çeşitli görüşlerin ortaya

çıkmasına sebep olmuş, en önemlisi ise gün geçtikçe sosyal ve siyasî şartların da değişmesiyle müslümanların savaşa bakış ve silâhlı mücadele tarzlarında mühim değişikliklere yol açmıştır. Günümüzde dünyanın çeşitli coğrafyalarında bulunan müslüman halkların veya grupların özgürlük, bağımsızlık ve sömürge karşıtı gibi eylemlerine bağlı olarak gerek iç gerekse dış düşmana karşı verdikleri mücadelelerinde kullandıkları ve çoğu defa İslâm adına uyguladıkları değişik metotlar, müslümanların geçmişten bu yana gelen cihad veya savaş anlayışının çeşitli tezahürleri olarak karşımıza çıkmakla beraber, İslâm'da cihad ve savaş üzerine yeni birtakım görüşlerin ortaya çıkmasına da sebep olmuştur.

Yukarıda işaret edilen hususlar her zaman güncelliğini koruyan İslâm'da savaş (cihad) konusu üzerinde bir defa daha durma, özellikle fiilî olarak bu alanda mücadele eden ve Kur'an'ın bu konudaki prensiplerini bizzat hayata geçiren Hz. Peygamber'in niçin savaştığını, askeri faaliyetlerini hangi kurallara göre gerçekleştirdiğini ve ne gibi sonuçlara vardığını ortaya koyma ihtiyacını hissettirmiştir. Ayrıca gerek Türkiye'de gerekse Türkiye dışında Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerini doğrudan sebeplerine veya sonuçlarına göre inceleyen müstakil herhangi bir çalışmanın tesbit edilememesi de bu konuda bir çalışma yapılmasında etkili olmuştur.

İnsanlara sulh, emniyet, adalet, barış, kardeşlik, merhamet ve sevgi gibi değerleri aşılamaş, büyük bir medeniyetin temellerini atan İslâm peygamberi gerektiği takdirde çeşitli vesilelerle savaşlara da katılmış, bu savaşlar onun hayatının önemli bir kesitini oluşturmuş, hedeflerini gerçekleştirmede ve başarılı olmasında önemli bir paya sahip olmuştur. Hz. Peygamber bu hususu vurgulamak için kendisinin bir "rahmet peygamberi" oluşunun yanında aynı zamanda bir "savaş peygamberi" olduğunu ifade etmiştir. Bunun için müslümanlar Hz. Peygamber'in savaşlarını, üzerinde durulması önemli meselelerden biri olarak görmüş, bu konuda bilgi sahibi olmak için büyük gayret ve çaba göstermişlerdir. Nitekim

Hız. Ali'nin torunu Ali Zeynelâbidîn b. Hüseyin'in şu sözü bunu açıkça ortaya koymaktadır: "Resûlullah'ın savaşları (megâzî) bize Kur'an'dan bir sûre öğretilir gibi öğretiliyordu" (Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi'*, II, 195; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, V, 21). Bu öneminden dolayıdır ki müslümanlar asırlardan beri Hız. Peygamber'in askerî yönünü inceleyen çeşitli eserler telif edegelmışlerdir. Bu eserlerin hemen hepsinde Hız. Peygamber'in askerî yönü, gazve ve seriyeleri, kumandanlığı ve askerî taktikleri gibi hususlar ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte bu eserlerde genellikle aynı yol takip edilmekte, savaşları kronolojik bir seyir içerisinde inceleme metodu daha ağır basmaktadır. Her ne kadar savaşların sebepleri ve sonuçları hakkında bilgiler bulunmaktaysa da, bu noktalar üzerinde sistemli olarak durulmadığı veya sebeplerin ve sonuçların savaşın anlatımı içinde kaybolduğu müşahede edilmektedir. Bundan dolayıdır ki biz bu çalışmada değişik bir usul takip edip savaşların gidişatı, taktiği, stratejisi ve yapılarından ziyade onların sebeplerine ve sonuçlarına ağırlık vererek bu yönde değerlendirmeler yapmaya çalıştık.

Konuyla ilgili çok sayıda görüş ve yorumun bulunması, olaylara siyasî, askerî, ekonomik, sosyal, hukukî, kültürel, dinî vb. açılardan bakılması sebebiyle araştırmada gazve ve seriyelerin sebeplerini ve sonuçlarını belirlemek, tarihî açıdan değerlendirmek ve bu yönde bir sınıflandırmaya tâbi tutmak bazı sorunları beraberinde getirmiştir. Biz bu çalışmada mezkûr sorunları da göz önünde bulundurarak olaylara tarihî rivayetler ışığında baktık ve gazve ve seriyeleri bu perspektiften sınıflandırmaya tâbi tuttuk. Hız. Peygamber'in gazve ve seriyelerinin özellikle sebeplerini ortaya koymak amacıyla ağırlıklı olarak bu konudaki bilgi, rivayet ve yorumları esas aldık. Bu sınıflandırmada aynı başlık altında zikredilen gazve ve seriyeleri kendi içinde kronolojik sırasıyla incelemeye gayret ettik.

Gazve ve seriyelerin sonuçlarını ise herhangi bir sınıflandırmaya tâbi tutmadan çalışmanın genel çerçevesi, akışı ve bütünlüğünü

göz önünde bulundurarak sebebine göre ele aldığımız askeri faaliyetlerin hemen arkasından vermeyi tercih ettik. Sonuçlar verilirken savaşların askeri, siyasî, ekonomik, sosyal, dinî vb. doğrudan ve dolaylı neticelerini ele almaya çalıştık. Gazve ve seriyyelerin genel gaye ve hedeflerini, ayrıca elde edilen menfi veya müsbet neticenin sebeplerini de ortaya koymaya çalıştık. Bu konuda kaynaklardaki bilgi ve rivayetlerden, araştırmalardaki değerlendirme ve yorumlardan büyük ölçüde yararlandık.

Çalışmamız girişten sonra üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında başvurulan önemli kaynaklar ve araştırmalar tanıtılmış, Hz. Peygamber'in savaşlarıyla ilgili İslâm literatüründe kullanılan bazı temel terimler açıklanmış ve Hz. Peygamber'in askeri faaliyetlerine başladığı döneme kadar olan devreye kısa bir bakış yapılmıştır. Burada Hz. Peygamber'in askeri faaliyetlerinin temelinde İslâmî tebliğ gibi dinî bir sebebin bulunduğu hususu tesbit edilip vurgulanmasının yanında, bu faaliyetin hayata geçirilmesi için siyasî diyebileceğimiz birçok savaş sebebinin de var olduğu görülmüştür. Buna göre birinci bölümde iktisadî, siyasî, askeri ve hukukî diyebileceğimiz sebeplerle yapılan gazve ve seriyyeler genel olarak siyasî sebepler ana başlığında ele alınmıştır. Burada Hz. Peygamber'in çoğu Kureys müşrikleri ile olmak üzere yahudi ve hıristiyanlar gibi Ehl-i kitap'la olan siyasî mücadelesi ağırlık kazanmış ve incelenmiştir.

İkinci bölümde bir başka savaş sebebi olarak düşmanlık ve buna dayalı savaşlar incelenmiş, genel itibarıyla müslümanlara düşmanlık eden kabilelere gerekli karşılığı vermek amacıyla düzenlenen bir dizi gazve ve seriyye ele alınmıştır. Bu bölüm Hz. Peygamber'in Kureys kabilesi haricinde diğer müşrik Arap kabileleriyle girdiği ilişkiler, uyguladığı siyaset ve mücadele metodu konusunda aydınlatıcı olmuştur. Hatırlatmak gerekir ki bölümün ana başlığı olan ve bir savaş sebebi olarak karşımıza çıkan "düşmanlık", müslümanlara yönelik düşmanca faaliyetler ve müslümanların bu faaliyetlere karşı cevap niteliğindeki askeri

ve siyasî diyebileceğimiz davranışlarıdır. Sebepleri veya sonuçları kaynaklarda açıkça belirtilmeyen fakat hakkında çok kısa bilgiler bulunan bazı seriyyelerin de değerlendirmeye tâbi tutularak bu bölümdeki ilgili başlıklar altında verilmesi uygun bulunmuştur.

Üçüncü bölümde daha çok doğrudan dinî karakter taşıyan İslâm'a davet ve putların imhası gibi sebeplerden dolayı yapılan askerî faaliyetler incelenmiştir. Bu bölüm aynı zamanda Hz. Peygamber'in İslâmî tebliğ ve İslâm'a tâbi olma konusunda yürütmek istediği siyasetin sonucu ve önceki iki bölümde değindiğimiz birçok hususu bir anlamda tamamlayıcı olma özelliğini de taşımaktadır.

Araştırmada varılan önemli neticeler, hüküm ve düşünceler sonuç kısmında etraflıca ele alınmıştır. Sonuç kısmının geniş şekilde ele alınmasının sebeplerinden biri çalışmada incelenen savaşların sebep ve sonuçlarını bir bütün içinde değerlendirmek olmuştur. Özellikle az önce ifade etmeye çalıştığımız sebeplerden dolayı sonuçlar hakkında gereken sınıflandırmanın ilgili bölümlerde yapılmaması ve bunun sonuç kısmında etraflıca belirtilerek telâfi edilmesi düşünülmüştür. Burada siyasî, askerî, dinî, sosyal, ekonomik ve kültürel yönleriyle değerlendirilmesi yapılan savaşların sonuçlarıyla ilgili istatistikî bilgilere de yer verilmiştir.

Çalışmanın sonuna kronolojik olarak Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyeleri, kumandanları, sebepleri ve sonuçları, tarafların asker sayıları ve kayıplarını gösteren bir tablo, ayrıca İslâm öncesi Arap yarımadası ile Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerinin yerini gösteren birer harita eklenmiştir.

Konumuz Hz. Peygamber'in hayatının önemli bir kesitini oluşturan askerî faaliyetleri gibi mühim ve bir o kadar da geniş alanı kapsadığı için gerek temel kaynaklar gerekse araştırmalar açısından çok geniş ve zengin bir literatürle karşı karşıya kaldığımızı bir daha vurgulamak istiyoruz. Gazve ve seriyyelerin sebepleri ve sonuçları İslâm'da sosyal, ekonomik, siyasî, hukukî, medenî

ve hatta ibadet gibi geniş bir alanı ilgilendirdiği ve etkilediği için bir doktora çalışması kapasitesini de düşünerek konumuzla ilgili temel kaynakları ve önemli araştırmaları kullanmaya gayret ettik. Bu arada sınırlı sayıdaki bazı Şif kaynaklarda bulunan, özellikle Hz. Ali'nin seriyye bazında düzenlediği birkaç askerî faaliyetini de araştırmamıza dahil ettik.

Çalışmada İslâm kaynaklarında hicrî tarihlerin kullanılmış olması dolayısıyla gerekli yerlerde hicrî takvim esas alınmış, bunun yanında tarihlerin milâdî karşılığı da verilmiştir. Yer ve şahıs adlarının yazılışında yerleşmiş bazı kullanımlar dışında, isimlerin orijinalleri dikkate alınmıştır.

Böyle bir çalışmanın meydana getirilmesinde birçok ilim adamı ve kurumun desteği olmuştur. Bu vesileyle İslâm tarihi alanındakiengin bilgi ve tecrübesi ile Hz. Peygamber'in gazve ve seriyyelerinin sebepleri ve sonuçları açısından müstakil bir inceleme konusu yapılması gerektiğini belirtip bu konuyu çalışmamı tavsiye eden, çalışma boyunca karşılaştığım zorlukları aşmamda hoşgörürü, destek ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof.Dr. Mustafa Fayda'ya şükranlarımı sunmayı öncelikli bir borç bilirim. Ayrıca araştırmamın her safhasında bana yol gösteren, çalışmayı okuyup yapıcı tenkit ve düzeltmelerde bulunarak araştırmamın neşredilmesinde büyük katkı sağlayan TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) araştırmacılarından Dr. Casim Avcı'ya teşekkürlerimi sunarım. Tezle ilgili değerli görüş ve tavsiyelerinden istifade ettiğim İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof.Dr. Abdülkerim Özaydın'a müteşekkirim. Bu sahada yetişmemize ve çalışmamıza katkılarından dolayı yüksek lisans yaptığım Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Bilim Dalı'nın değerli öğretim üyeleri ve hocalarına, aynı zamanda doktora yaptığım Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Bilim Dalı'nın değerli öğretim üyeleri ve hocalarım Prof.Dr. İsmail Yiğit, Prof.Dr. Ziya Kazıcı, Prof. Dr. Cahit Baltacı, Prof.Dr. Hulusi Yavuz, Prof.Dr. Ziya Yılmaz'er'e,

tezin yazım ve tashihinde yardımcı olan araştırma görevlisi Nuh Arslantaş'a ve İslâm Hukuku Bilim Dalı Öğretim Üyesi Prof.Dr. Celal Erbay'a minnetlerimi ve şükranlarımı arz ederim.

Bursiyeri bulunduğum Türkiye Diyanet Vakfı yetkililerine, verdiği maddî desteğin yanı sıra birçok kaynak ve araştırmaya kolaylıkla ulaşmamı sağlayan ve güzel bir çalışma ortamı temin eden TDV İslam Araştırmaları Merkezi yönetimine ve çalışanlarına, kütüphane, dokümantasyon ve fotokopi servislerine, şahsî kütüphanemin oluşmasında yardımcı olan Ekrem Arslan ve Ali Yücel Yürük'e, harita ve tabloların çiziminde emeği geçen Oğuz Kallek ve Ender Boztürk'e, çalışmamın çeşitli safhalarında yardımlarını gördüğüm Dr. Eyyüp Said Kaya, Dr. Ömer Türker, Dr. Koşkar Selimli, Dr. Mehriban Gasımova, Dr. Samire Hasanova ve diğer bütün arkadaşlarıma teşekkürü borç bilirim.

Senelerce maddî ve mânevî desteğiyle yanımda olan ve sıkıntılarımı paylaşan aileme, bilhassa annem Zemfira İslâмова ve kardeşlerime, ayrıca yardımlarıyla birlikte büyük fedakârlıklara katlanan, teşvik ve takdiriyle bana destek olan eşim Samire Mahmudova'ya yürekten teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak tarih ilmine karşı merak ve sevgi duymama vesile olan merhum babam Bakü Devlet Üniversitesi Tarih Fakültesi Eskiçağ Azerbaycan Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Doç.Dr. Ferman Mahmudov'u rahmetle anıyor ve bu çalışmanın İslâm tarihinin böylesine önemli ve çeşitli açılardan tartışılan konusu hakkında yapılacak yeni araştırmalara yardımcı olmasını diliyorum.

Dr. Elşad Mahmudov

Bakü, Mayıs 2010